

Ярослав ІСАЄВИЧ

ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА: ВТІЛЕННЯ ДЕРЖАВНИЦЬКИХ ТРАДИЦІЙ*

У статті розглядається роль традицій державотворення в тисячолітній історії України, зокрема, їхні національно-культурні чинники.

Ключові слова: ЗУНР, державотворення, нація, культура.

Історія ЗУНР – одна з яскравих сторінок історії всього українського народу, його боротьби за створення незалежної соборної Української держави. Чим далі плин часу віддаляє нас від тих подій, тим глибше усвідомлюється їхнє значення в історії України і в міжнародному контексті.

Визвольні змагання на західноукраїнських землях були складовою частиною загальноукраїнської боротьби за державність. Створення Української Народної Республіки і проголошення її самостійності IV Універсалом Центральної Ради 22 січня 1918 р. мало величезне значення також і для Західної України. Продовженням започаткованого тоді процесу і в той же час винятково важливим актом загальноукраїнського значення було обрання 18 жовтня 1918 р. на зборах політичних і громадських діячів Галичини й Буковини Української Національної Ради, яка проголосила, що Галичина з Лемківщиною, Північна Буковина і Закарпаття мають стати Українською Державою; одночасно звернулася до національних меншин цих регіонів із закликом надіслати представників до Української Національної Ради. Це рішення відповідало інтересам всього українського народу.

Рівно 80 років тому у Львові, недалеко від місця, де ми зібралися (йдеться про будинок обласної ради – *Я.І.*) на це ювілейне засідання, замайорів синьожовтий прапор над міською Рагушею. Український Військовий Комітет під проводом Дмитра Вітовського зайняв стратегічні пункти Львова. 9 листопада 1918 р. Українська Національна Рада проголосила утворення Західно-Української Народної Республіки. Хоча з тактичних міркувань об'єднання Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою врочисто проголошене тільки 22 січня 1919 року, творці і захисники Західно-Української Народної Республіки були переконаними борцями за соборність. Захищаючи західноукраїнські землі від натиску польських військ, вони усвідомлювали, що роблять це в ім'я неподільної України, в ім'я самостійності всієї великої Української держави.

Українська влада, проголошена рішенням Буковинського віча в Чернівцях 3 листопада, втрималася кілька днів, Західно-Українська Народна Республіка проіснувала кілька місяців, а спроби встановити українську владу на Закарпатті були епізодичними і не вдалися. І все ж таки, значення тих подій важко переоцінити. Вони продемонстрували перед світом волю усіх українських земель до об'єднання в

незалежній державі, були вирішальним внеском у пробудження загальноукраїнської політичної свідомості, яка стала передумовою дальшого продовження боротьби за соборну українську державність.

Відзначаючи 80-річчя Західно-Української Народної Республіки, схилиємо голову перед державницьким і політичним розумом її творців, керівників, перед мужністю її захисників. Відзначаємо стійкість і організаційний талант тих, хто будували державне життя, часто на порожньому місці. З глибокою пошаною згадуємо тих, хто віддав своє життя зі зброєю у руках, захищаючи західноукраїнські землі і право всього українського народу на самовизначення, на політичну незалежність. У той же час маємо задуматися і над причинами кінцевої невдачі Визвольних змагань, і це зобов'язує оглянутися і на весь попередній шлях, тверезо оцінити здобутки й прорахунки, визначити, як передумови і причини успіхів, так і причини поразок, що зумовили довготривалі періоди втрати незалежності та фатальні в своїх наслідках перерви у розвитку державницьких традицій.

У Акті проголошення незалежності України підкреслено, що наша сучасна держава продовжує тисячолітню традицію державотворення в Україні. Прийняття християнства, успіхи внутрішньої і зовнішньої політики Володимира Святославовича і Ярослава Мудрого, їх наступників були значною мірою визначені політичною мудрістю правителів, їх вмінням поєднувати загальнодержавні й регіональні інтереси, знаходити дійові і зрозумілі всім гасла для згуртування народу в боротьбі проти зовнішніх ворогів держави. У блискучому розвитку культури тієї доби, яка стала запорукою утвердження державницького патріотизму, усвідомлення людьми обов'язку перед суспільством і державою, внесли свій внесок всі землі, всі князівства: Київ і Переяслав, Чернігівщина, Волинь, Галичина.

Нещодавне відзначення 1100-літнього ювілею міста Галича стало доброю нагодою згадати про значення Галицького, а згодом, Галицько-Волинського князівства, про блискучу добу Ярослава Осмомисла, Романа Мстиславовича і Данила Галицького. Після спустошення ордами Батия Київщини Галицько-Волинське князівство більш як на 100 років перейняло в свої руки державницький прапор від Києва, і саме тому Галицько-Волинське князівство є таким важливим етапом у історії українських державницьких традицій. В той же час не можна забувати і того, що натиск з боку зовнішніх ворогів нерідко призводив до трагічних наслідків, тому що частина бояр цінувала власні привілеї і своє прагнення до збагачення вище, ніж вірність своєму народові.

Пам'ять про попередні державницькі традиції була істотним фактором збереження української культури і національної самосвідомості українського народу протягом тривалого періоду іноземного поневолення. Був час, коли втрачено національну еліту і здавалося, що українські землі назавжди будуть розділені між різними чужинецькими державами. Однак народ вистояв. Сприяло цьому, зокрема, створення самим народом унікального феномену козацтва. Цього року вся Україна відзначає 350-річчя Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького, в якій військовий досвід козацтва і козацької старшини, воля всього народу до визволення стали передумовою відновлення української державності. Ніколи раніше й після того збройна боротьба українського народу не була такою масовою, як тоді. Армія Богдана Хмельницького здобула блискучі перемоги, які піднімали

дух народу, сприяли його згуртуванню, створювали умови для державного будівництва, організації унікальних на той час власних органів адміністрації: центральних, полкових, сотенних. І знову таки, віддаючи шану мужності козаків, їх заслугам у боротьбі з поневолювачами, маємо задуматися, чому тодішня українська держава не збереглася. Маємо згадати, як в десятиріччя, що їх пізніше названо добою Руїни, частина представників козацької старшини, власні егоїстичні інтереси поставила над інтересами загальнонаціональними, часто орієнтуючись на подачки ворогів української державності. За відсутність згуртованості, відсутність бажання, невміння об'єднатися для захисту загальнонародних інтересів розплата була важкою: спершу втрата політичної незалежності, потім втрата автономії, і врешті, втрата прав і можливостей на розвиток самостійної, власної національної культури.

Протягом багатьох наступних десятиріч і сторіч, саме збереження самобутньої національної культури ставало головним завданням, оскільки без неї неможливим було б збереження самого існування народу. Тому таке величезне значення мали літературна й мистецька творчість, створення українським народом яскравого, високоталановитого фольклору. Подіями загальнонаціонального значення стали вихід першої частини “Енеїди” Котляревського 1798 р. і Шевченкового “Кобзаря” 1840 року. Геніальне Шевченкове слово, яке доносило до читачів його не декларативну, а діяльну любов до України, стало могутнім фактором національного пробудження українців.

У політичному плані надзвичайно важливою подією було те, що на Галичину, Буковину й Закарпаття поширився революційний рух, який охопив 1848 р. більшість країн Західної і Центральної Європи. Саме тоді, 150 років тому, у Львові вперше було створено українську політичну організацію, почала виходити україномовна газета, яка проголосила гасло соборності українського народу і його право на його самостійний політичний розвиток. У Західній Україні колишні кріпаки, боротьба яких змусила уряд скасувати панщину, вперше разом з усім населенням взяли участь у виборах до загальнодержавного парламенту. Оскільки більшість людності регіону, як і усю Україну, становили селяни, розмахові політичної боротьби сприяло те, що боротьба селян за землю проти експлуатації поміщиками зливалася з їх участю в боротьбі за національні права українського народу.

Велике загальноукраїнське значення мало розгортання в західноукраїнських землях у другій половині XIX і наприкінці XX ст. громадського руху. В умовах конституційного ладу в Галичині виникли численні освітні, політичні, спортивні, музичні та інші товариства, читальні, розгорнулася видавнича діяльність. Словом, всупереч реакційній політиці урядових кіл формувалися елементи громадянського суспільства, і це надавало культурно-освітньому й політичному рухові Галичини загальноукраїнського значення. Не маючи змоги в умовах поліцейських репресій супроти українського слова вільно працювати в царській Росії, багато діячів з Наддніпрянщини друкували в Галичині свої твори. Тому тодішня галицька преса і діяльність галицьких видавництв набували загальноукраїнського значення.

Розвиток громадського руху в західноукраїнських землях свідчив також про інтеграцію їх з європейськими культурними рухами, поширення європейських ідей політичного лібералізму. Це сприяло виробленню уміння вирішувати конфлікти шляхом консенсусу, спільно працювати представникам різних станів і соціальних

груп над вирішенням загальнонаціональних проблем. Масовість національно-культурного руху в Галичині стала передумовою появи тут і поступового поширення перших політичних програм, зорієнтованих на здобуття політичної самостійності України.

Досвід політичної діяльності, здобутий в ході повсякденної наполегливої праці над розвитком економіки краю, освіти, культури, сприяв тому, що після проголошення в листопаді 1918 р. Західно-Української Народної Республіки державне будівництво досягло значних успіхів. І це наперекір тому, що умови для нього були дуже нелегкими. Збройні сили нововідродженої Польської держави в багато разів переважали збройні сили Західно-Української Народної Республіки. І все ж нерівна боротьба тривала три тижні на вулицях Львова, а потім – від листопада 1918 р. до початку липня 1919 р. – лінія фронту розділяла окуповані землі від тих, на яких велася велика організаційна робота, що забезпечила функціонування Західно-Української Народної Республіки як дієздатної, демократичної в своїй основі, держави.

Звичайно, не все було ідеально. На жаль, і тоді траплялися люди, які не служили державі, а використовували її в особистих інтересах. Але все-таки типовими для людей тієї доби було почуття громадянського і національного обов'язку, сумлінність, чесність. Влада назагал була стабільною, солідною, успішно вирішувала такі складні питання, як підготовка земельної реформи, забезпечення війська і цивільного населення харчами, розбудова українських шкіл. Державне будівництво розгорталось організовано, бо українці вже мали великий досвід громадської праці в “Просвіті”, “Рідній школі”, кооперації, в “Січах” і “Соколах” та інших громадських об'єднаннях. Держава будувалась як національна, і в той же час забезпечувала національні права меншин, насамперед польської, німецької, єврейської.

Великим досягненням було створення боєздатної регулярної армії в умовах війни з переважаючими силами Польщі. У боях під Львовом відзначилися групи “Наварія”, “Старе Село”, “Схід”. На допомогу в боротьбі за Львів зі східної України прибув козацький загін ім. Гонти під командою отамана Андрія Долуда. Відвага цих козаків стала легендарною. Душею Галицької армії залишалися Українські січові стрільці, вони, зокрема, прославились у Вовчухівській офензиві і, особливо, в останній операції у ході війни – Чортківському наступі. Можна було б назвати чимало перемог галицького стрілецтва – в боях під Денисовим, коло Бережан, під Дунаєвом. Злагоджено воювала піхота, артилерія та авіація, яка була нечисленною, але діяла сміливо, відчайдушно. Проте сили були нерівними, бракувало зброї. Проти 3,5 млн галицьких українців виступила 18 мільйонна Польща, зокрема, на галицький фронт була кинута армія генерала Галлера, озброєна Антантою для боротьби з більшовиками. Галицька армія була змушена 16 липня 1919 р. перейти Збруч, щоб взяти участь у визвольній боротьбі на Східній Україні.

Якщо підводити підсумки, то визначальним є той факт, що ЗУНР у вкрай несприятливих умовах протрималася понад вісім місяців, обороняючись проти значно сильнішого ворога. Вирішальною тут була згуртованість суспільства. Всі політичні партії об'єдналися для боротьби проти агресії. Селяни, хоч і прагнули поділу панських земель, не пішли на якісь негайні грабежі, а чекали легальної земельної реформи. Більшовицька пропаганда не знайшла податливого ґрунту. Ця

сконсолідованість була результатом тривалої праці наших національних інституцій, вчителства, духовенства, української преси.

Трагедією для польського й українського народів стало те, що в тодішніх умовах вони не змогли знайти платформи для порозуміння. Польське населення західноукраїнських міст виховувалося в такому дусі, що вважало боротьбу за владу на території, де поляки були меншиною, боротьбою за батьківщину. Таких діячів, які розуміли, що в інтересах польського народу лежить обмеження новоствореної незалежної Польщі польськими землями і підтримували боротьбу за створення самостійної Української держави на всіх українських землях, були тільки одиниці – і тим більше, ми повинні шанувати їхню політичну мудрість і далекоглядність. У наш час, коли польський і український народи глибоко розуміють принципову спільність своїх інтересів, необхідність якнайтіснішої співпраці і взаємної підтримки, ми, українці, повинні знайти в собі зрозуміння і мудрість, щоб вшанувати пам'ять і тих, які, борючись проти українців, виявляли мужність і часто героїзм, думаючи, що вони воюють за слушну справу, не розуміючи, що та ідея, якій вони присвячують своє життя, є не тільки історично несправедливою, але й безперспективною. Тому зрозуміння і схвалення всіх, кому дорога ідея польсько-української співпраці, зустрів крок польського і українського духовенства, яке кілька років тому 1 листопада вперше відправило спільні заупокійні богослуження на могилах тих, які колись убивали один одного, але були синами народів, інтересам яких відповідає не боротьба, а якнайтісніша дружба і співробітництво. Я певний, що згадка про минулі конфлікти і усвідомлення трагізму цих конфліктів не загмарюють нині почуттів взаємної симпатії, не зменшуватимуть волю до взаємної підтримки і співпраці обох сусідніх великих народів.

У загальноукраїнському масштабі поразка українських визвольних змагань значною мірою пояснюється тим, що соціальна демагогія більшовиків відвернула частину селянства в східній Україні від розуміння того, що його соціальні, політичні й національні інтереси невіддільні, що тільки самостійна держава створює сприятливі умови для розв'язання соціальних завдань. У той же час досвід визвольних змагань має нині спонукати політичних лідерів до розуміння, що вирішення національних завдань неможливе без згуртування всього суспільства, без розбудови громадянського суспільства, без виховання в громадян почуття обов'язку перед суспільством, вміння будувати суспільні відносини в дусі взаємоповаги і співпраці всіх громадян. Ті періоди і до них відноситься короткотривалий час існування Західно-Української Народної Республіки, – коли такі засади були панівними в житті суспільства, ставали періодами успішної державотворчої роботи в інтересах суспільства в цілому і всіх його громадян. Навпаки, коли соціальна демагогія, викликаний егоїстичними мотивами окремих осіб і груп популізм затуманював свідомість людей, відвертав їх із шляху спільної наполегливої праці, співробітництва і взаємної пошани в ім'я боротьби за тимчасові цілі (забуваючи неможливість їх досягнення без вирішення загальносуспільних і кардинальних питань) – такі періоди були періодами невдач і трагедій, приносили горе не тільки народові в цілому, але й містам, селам, родинам і окремим людям.

Пам'ять про історію – невичерпна скарбниця, яка може й повинна бути джерелом насаги для наступних поколінь. Прикладом такої опори на традицію

був ланцюг з'єднання соборності українського 22 січня 1989 р. в річницю IV Універсалу Центральної Ради у 1918 р. і Акту Злуки західноукраїнських земель з УНР у 1919 році.

У багатовіковій історії народу було все: періоди звитяги і творчих досягнень, які викликають пошану, трагічні сторінки розбрату, втрати віри і втрати розуміння своїх завдань. Одним із найбільших ворогів бувала і є зневіра народу: коли втрачалася віра, втрачався і стимул до діяльності, занепали реальні шанси на успіх. Так бувало не раз. Але не тільки тому, що з нагоди ювілею прийнято говорити тільки про позитиви, але й тому, що так воно було насправді. Треба на завершення підкреслити: сили, вірні національній ідеї, в остаточному підсумку, переважили над силами, що сіяли розбрат, зневіру, намагалися підірвати волю до перемоги. Саме тому в історії нашого народу такі важливі світлі сторінки, періоди успіхів у згуртуванні боротьби в ім'я загальнонаціональних цілей.

Свідченням перемоги світлого й високого, національних ідеалів над тим, що тягне назад, у багно замаскованої псевдонародними фразами неволі, є те, що, врешті, створена незалежна Українська держава. Держава, яка, як ніколи раніше перед тим, забезпечує гарантію того, що чесна праця і почуття обов'язку зможе принести й обов'язково принесе здійснення ідеалів добробуту, справедливості, творчої праці, в ім'я яких творили державність герої Листопадових днів, в ім'я яких і ми розбудовуємо сьогодні нашу державу — спільне добро всіх громадян.

---

* Стаття підготовлена у 1998 р.

***Iaroslav Isaievych. WESTERN UKRAINIAN NATIONAL REPUBLIC:
REALIZATION OF STATE-BUILDING TRADITIONS***

The article provides an overview of the role of state-building traditions in the millennial history of Ukraine, in particular of their national-cultural factors.

Keywords: *Western Ukrainian National Republic, State-building, nation, culture.*